

โอเพ่นดาต้า: เครื่องมือดิจิทัลในการยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาลของ
สถาบันอุดมศึกษาไทย
Open Data: A Digital Tool for Enhancing Transparency and Governance
in Thai Universities

จักรกฤษณ์ พางาม^{1*}
Chakkrakrishna Bhangam^{1*}

¹ สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล

Office of the President, Mahidol University, Thailand

* Corresponding author e-mail: chakkrakrishna.bha@mahidol.ac.th

Received: 01/04/2026 Revised: 18/06/2026 Accepted: 24/06/2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทบาทและศักยภาพของโอเพ่นดาต้า (Open Data) เพื่อสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาไทยที่สอดคล้องตามพระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลต่าง ๆ แต่การเปิดเผยข้อมูลในปัจจุบันยังคงอยู่ในลักษณะการปฏิบัติตามเกณฑ์ มากกว่าการสร้างคุณค่าอย่างแท้จริง บทความนี้เสนอว่าการประยุกต์ใช้โอเพ่นดาต้าอย่างมีประสิทธิภาพสามารถขับเคลื่อนผ่านกลไกสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) การจัดทำฐานข้อมูลกลางที่เปิดเผยประวัติและคุณสมบัติของผู้บริหารและกรรมการสภามหาวิทยาลัย (2) การเปิดเผยรายงานทางการเงินที่ผ่านการตรวจสอบอย่างละเอียดและเข้าใจง่าย (3) ความโปร่งใสในทุกขั้นตอนของกระบวนการสรรหาผู้บริหารระดับสูง (4) การเปิดเผยความเห็นและมติของกรรมการสภาเป็นรายบุคคลในวาระสำคัญ และ (5) การยกระดับคุณภาพข้อมูลสาธารณะสู่การเป็นโอเพ่นดาต้าที่มีคุณค่าโดยการพัฒนามาตรฐานข้อมูลที่คอมพิวเตอร์อ่านและประมวลผลได้ การสร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการกำหนดชุดข้อมูล และการขยายผลการเปิดเผยข้อมูลลงสู่ระดับคณะและส่วนงาน นอกจากนี้ ยังนำเสนอแนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเปิดเพื่อธรรมาภิบาลสถาบันอุดมศึกษาไทย ซึ่งประกอบด้วย 3 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ มิติเชิงกฎหมายและนโยบาย มิติเชิงโครงสร้างพื้นฐานข้อมูล และมิติเชิงวัฒนธรรมองค์กรและการมีส่วนร่วม โดยการนำโอเพ่นดาต้ามาใช้จะช่วยลดพฤติกรรมฉวยโอกาส เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการผ่านการเปรียบเทียบระหว่างสถาบัน สร้างความเชื่อมั่นแก่สาธารณชน และนำไปสู่การกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อันจะส่งผลให้สถาบันอุดมศึกษาไทยเติบโตอย่างโปร่งใสและเป็นที่ยอมรับในมาตรฐานสากล

คำสำคัญ: โอเพ่นดาต้า ธรรมาภิบาล ความโปร่งใส สถาบันอุดมศึกษา

Abstract

This academic article aims to present the role and potential of open data in promoting transparency and governance within Thai higher education institutions, in alignment with the Higher Education Act, B.E. 2562 (2019) and various governance guidelines. Currently, however, data disclosure remains largely compliance-driven rather than value-driven. This article proposes that the effective application of open data can be driven through five key mechanisms: (1) the establishment of a centralized database disclosing the profiles and qualifications of university executives and council members; (2) the disclosure of audited, comprehensive, and easily comprehensible financial reports; (3) transparency in all stages of the executive recruitment process; (4) the disclosure of individual votes and opinions of council members on critical agenda items; and (5) the elevation of public data quality into high-value open data by developing machine-readable data standards, creating participatory mechanisms for dataset determination, and extending data disclosure to the faculty and departmental levels. Furthermore, the article proposes a framework for developing an open data system for Thai higher education governance, which comprises three interconnected dimensions: the legal and policy dimension, the data infrastructure dimension, and the organizational culture and participation dimension. The implementation of open data will mitigate opportunistic behavior, enhance management efficiency through institutional benchmarking, foster public trust, and lead to more effective governance. Ultimately, this will enable Thai higher education institutions to grow transparently and achieve recognition under international standards.

Keywords: Open Data, Governance, Transparency, University

1. บทนำ

ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคดิจิทัลซึ่งเทคโนโลยีได้เข้ามามีบทบาทในทุกภาคส่วน สถาบันอุดมศึกษาไทยกำลังเผชิญกับความท้าทายที่ซับซ้อนและหลากหลายมิติ สถาบันอุดมศึกษาได้ทำหน้าที่เพียงการบ่มเพาะและพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสังคมและประเทศชาติ เท่านั้น หากแต่ยังคงบทบาทสำคัญในฐานะองค์กรหลักในการจัดทำบริการสาธารณะด้านการศึกษาขั้นสูง เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศในทุกมิติ ตั้งแต่การสร้างองค์ความรู้ใหม่ผ่านการวิจัย การถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน ไปจนถึงการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การดำรงไว้ซึ่งมาตรฐานทางวิชาการและการผลิตบัณฑิตที่มี

คุณภาพ จึงไม่อาจแยกขาดจากการบริหารจัดการองค์กรบนหลักธรรมาภิบาลได้ ซึ่งจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาจากสาธารณชน

ที่ผ่านมา สถาบันอุดมศึกษาไทยได้ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมาภิบาลและความพยายามอย่างต่อเนื่องในการพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการภายในให้มีความโปร่งใสมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) ซึ่งจัดทำโดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ที่สะท้อนให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาชั้นนำหลายแห่งสามารถรักษาคะแนนความโปร่งใสในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งมีผลการประเมิน ITA ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 ในระดับดี ที่ 91.62 คะแนน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแบบวัดการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data Integrity and Transparency Assessment: OIT) ที่สามารถรักษาคะแนนเต็ม 100 คะแนนในตัวชี้วัดด้านการเปิดเผยข้อมูลและการป้องกันการทุจริตเป็นปีที่ 6 ติดต่อกัน (Chulalongkorn University, 2025) เช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยขอนแก่นที่มีคะแนน ITA สูงถึง 94.25 คะแนนในปี พ.ศ. 2567 โดยมีคะแนน OIT อยู่ที่ 95.84 คะแนน (Khon Kaen University, 2024) ขณะที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ก็มีคะแนน OIT เต็ม 100 คะแนนในปีเดียวกัน (Walailak University, 2025) ผลคะแนนของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ชี้ให้เห็นถึงความพยายามในการพัฒนาระบบการเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณะ

อย่างไรก็ตาม แม้ผลการประเมิน ITA จะอยู่ในเกณฑ์น่าพอใจ แต่การยกระดับความโปร่งใสให้เกิดขึ้นอย่างแท้จริงและยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยเครื่องมือและกลไกที่มากกว่าการปฏิบัติตามเกณฑ์การประเมินเพียงอย่างเดียว การทุจริตหรือพฤติกรรมที่ขัดต่อหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษายังคงเป็นปัญหาที่พบเห็นได้เป็นระยะ สะท้อนให้เห็นว่าการบังคับใช้กฎหมายเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอหากปราศจากการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการตรวจสอบ ด้วยเหตุนี้ การนำข้อมูลเปิด (Open Data) มาใช้ในฐานะเครื่องมือเชิงกลไกจึงเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้สถาบันอุดมศึกษาไทยสามารถยกระดับความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมได้อย่างเป็นรูปธรรม ข้อมูลเปิดจะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมความเข้าใจระหว่างสถาบันกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ตั้งแต่ผู้ปกครองที่ต้องการข้อมูลเพื่อตัดสินใจเลือกสถานศึกษาให้บุตรหลาน นักศึกษาที่ต้องการติดตามการใช้จ่ายค่าธรรมเนียมการศึกษา คณาจารย์และบุคลากรที่ต้องการตรวจสอบความชอบธรรมในการบริหารงานของผู้บริหาร ไปจนถึงภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมที่ต้องการข้อมูลเพื่อวางแผนความร่วมมือทางการวิจัยและการพัฒนานวัตกรรม ทั้งนี้ การนำข้อมูลเปิด (Open Data) มาใช้เป็นเครื่องมือในการยกระดับการทำงานของภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน จากข้อมูลของกานต์ธีรา ภูริวิกรัย ได้อธิบายว่าจากกรณีศึกษาโครงการยูพิน (YouPin) เป็นกรณีศึกษาของนักเปลี่ยนแปลงสังคมที่ต้องการลุกขึ้นมามีส่วนร่วมในการพัฒนาโดยไม่รอภาครัฐ ด้วยการสร้างแพลตฟอร์มที่เปิดโอกาสให้คนกรุงเทพฯ แจ้งปัญหาที่เกิดขึ้นในเมืองได้ โดยจะเป็นการรับเรื่องร้องเรียนผ่านทางเว็บไซต์และแชทบอตชื่อ ‘ยูพิน’ ซึ่งมาจากการแปลงเสียงคำว่า “You pin” สะท้อนให้เห็นว่าการสร้างแพลตฟอร์มที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรายงานปัญหาในเมืองสามารถนำไปสู่การเกิดฐานข้อมูลพลเมือง และเชื่อมโยงระหว่างประชาชนกับภาครัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในทำนองเดียวกัน โครงการ Kluaynamthai

Innovative Industries District (KiiD) หรือโครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกรุงเทพ และสำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (องค์การมหาชน) เป็นโครงการพัฒนาเพื่อดึงนักลงทุน ผู้ประกอบการ หรือสตาร์ทอัพ ให้เข้ามาร่วมสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ โดยการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมในระดับพื้นที่มาแปลงเป็นข้อมูลเปิด เพื่อให้บุคคลภายนอกสามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่อยอดได้ Open Data ที่เก็บข้อมูลเชิงลึก เช่น จุดเกิดอุบัติเหตุบนถนน โดยในอนาคตวางแผนให้ประชาชนร่วมแก้ไขและอัปเดตข้อมูลได้เอง ซึ่งข้อมูลระดับจุลภาคนี้อาจช่วยให้ภาครัฐกำหนดนโยบายได้ตรงจุดและมีประสิทธิภาพมากขึ้น (กานต์ธิดา ภูริวิกรัย, 2561)

เมื่อพิจารณาถึงกรอบทางกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง การเปิดเผยข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาไม่ได้เป็นเพียงแนวปฏิบัติที่ดี แต่ได้มีกฎหมายรองรับไว้เป็นการเฉพาะ คือ พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ได้กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชนมีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงานต่อสาธารณะ ทั้งด้านการจัดการศึกษา มาตรฐานการศึกษา การวิจัยและนวัตกรรม และการบริการวิชาการ โดยข้อมูลดังกล่าวจะถูกรวบรวมไว้ที่กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลกลางของประเทศ (ราชกิจจานุเบกษา, 2562) นอกจากนี้ แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2564 และฉบับที่ 2 พ.ศ. 2565 (ราชกิจจานุเบกษา, 2564; ราชกิจจานุเบกษา, 2565) ยังได้กำหนดให้การเปิดเผยข้อมูลเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือแก่สถาบันอุดมศึกษา ครอบคลุมตั้งแต่การเปิดเผยข้อมูลการจัดการศึกษา ทิศทางการดำเนินงาน ฐานะการเงิน ไปจนถึงข้อมูลกรรมการและผู้บริหาร

การที่สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งได้ขยายผลการเปิดเผยข้อมูลลงสู่ระดับคณะและส่วนงาน อาทิ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่มีโครงการ CMU-OIT เพื่อประเมินการเปิดเผยข้อมูลของส่วนงานภายใน (Chiang Mai University, 2025) หรือมหาวิทยาลัยมหิดลที่มีโครงการ MU - ITA ที่โดดเด่นเพื่อประเมินส่วนงานภายใน และมีพิธีมอบรางวัลให้แก่ส่วนงานที่มีคะแนนประเมินดีเด่น (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2567) สะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมความโปร่งใสกำลังแผ่ขยายไปทั่วทั้งองค์กร ไม่ได้หยุดอยู่เพียงระดับมหาวิทยาลัยเท่านั้น ขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิตได้เปิดเผยรายงานงบประมาณประจำปีอย่างละเอียดผ่านเว็บไซต์ของกองคลัง ตั้งแต่แหล่งที่มาของรายได้ การจัดสรรงบประมาณไปยังคณะต่าง ๆ ไปจนถึงแผนการใช้จ่ายเงิน ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ข้อที่ 16 ว่าด้วยการสร้างสังคมที่สงบสุข ยุติธรรม และมีสถาบันที่เข้มแข็ง โปร่งใส และตรวจสอบได้ (Suan Dusit University, 2025)

ในระดับสากล แนวคิดเรื่องธรรมาภิบาลข้อมูลและการเปิดเผยข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาได้รับความสนใจอย่างกว้างขวาง เช่น มหาวิทยาลัยชั้นนำอย่าง Monash University ประเทศออสเตรเลียได้รับการรับรองจากรัฐบาลกลางในฐานะผู้ใช้ข้อมูลภายใต้พระราชบัญญัติความพร้อมใช้และการเปิดเผยข้อมูล (Data Availability and Transparency Act 2022) (Padmanabhan et al., 2024) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเข้มงวดในการกำกับดูแลข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาและเป็นแนวโน้มที่ชี้ให้เห็นว่าการบริหารจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบและโปร่งใสกำลังกลายเป็นมาตรฐานใหม่ที่สถาบันอุดมศึกษาทั่วโลกต้องให้ความสำคัญ

สำหรับประเทศไทย การนำโอเพ่นดาต้ามาใช้สำหรับสถาบันอุดมศึกษาจะช่วยสร้างพื้นที่ให้เกิดการแลกเปลี่ยนและตรวจสอบซึ่งกันและกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับสาธารณชน ข้อมูลเปิดจะทำหน้าที่

เป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้เห็นถึงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ การใช้จ่ายงบประมาณ และการดำเนินงานตามพันธกิจต่าง ๆ การที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงข้อมูลได้โดยสะดวก และนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และสร้างกลไกการสอบทานที่เข้มแข็งจากภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม อันจะนำไปสู่การพัฒนาสถาบันอุดมศึกษาอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน ตลอดจนเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของสถาบันอุดมศึกษาไทยให้ก้าวสู่มาตรฐานสากล

2. สถานการณ์ปัจจุบันและความท้าทาย

แม้ว่าผลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (ITA) ของสถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งจะอยู่ในระดับที่น่าพอใจ โดยเฉพาะในตัวชี้วัดด้านการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (OIT) ซึ่งหลายแห่งสามารถทำคะแนนได้เต็ม แต่เมื่อวิเคราะห์ในเชิงลึกพบว่า การเปิดเผยข้อมูลในปัจจุบันยังคงมีลักษณะสำคัญ 3 ประการที่สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างดังนี้

2.1 ข้อมูลเพื่อการปฏิบัติตามข้อกำหนด

สถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการเปิดเผยข้อมูลให้ครบถ้วนตามตัวชี้วัดของสำนักงาน ป.ป.ช. หรือตามที่กฎหมายกำหนด ส่งผลให้ข้อมูลที่ปรากฏบนเว็บไซต์มักอยู่ในรูปแบบเอกสารแนบท้าย เช่น ไฟล์ PDF ซึ่งไม่เอื้อต่อการนำไปประมวลผลต่อด้วยระบบคอมพิวเตอร์ (Non-machine-readable) ขาดโครงสร้างข้อมูลที่เป็นมาตรฐาน และไม่มีการเชื่อมโยงกับระบบฐานข้อมูลภายในแบบเรียลไทม์ ส่งผลให้ข้อมูลไม่เป็นปัจจุบันหรือขาดความต่อเนื่อง

2.2 ตอบสนองต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้

ผู้ปกครอง นักศึกษา และภาคประชาสังคมยังคงประสบปัญหาในการเข้าถึงข้อมูลสำคัญ เช่น รายละเอียดการใช้จ่ายค่าธรรมเนียมการศึกษา ผลการดำเนินงานตามพันธกิจของแต่ละคณะ หรืออัตราการได้งานทำของบัณฑิตจำแนกรายหลักสูตร แม้ว่าข้อมูลบางส่วนจะถูกเปิดเผย แต่ยังพบว่าข้อมูลกระจายอยู่ตามหน่วยงานย่อย ขาดการเชื่อมโยง และไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบระหว่างสถาบันได้โดยง่าย

2.3 ขาดกลไกการมีส่วนร่วมและการตรวจสอบจากภายนอก

แม้จะมีช่องทางการร้องเรียนและการเปิดเผยข้อมูลตามที่กฎหมายกำหนดแต่ในทางปฏิบัติ ประชาคมภายในและภายนอกสถาบันยังขาดเครื่องมือที่จะใช้ตรวจสอบการตัดสินใจของผู้บริหารหรือกรรมการสภาในวาระสำคัญ โดยเฉพาะการลงมติในเรื่องที่มีผลกระทบเชิงโครงสร้าง เช่น การแต่งตั้งผู้บริหารระดับสูง การอนุมัติงบประมาณ หรือการปรับโครงสร้างองค์กร ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีเปิดเผยความเห็นและมติรายบุคคลอย่างเป็นระบบ

ช่องว่างดังกล่าวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศรีณีย์ ศานติศาสน์ (2565) ที่พบว่า ถึงแม้ว่ามหาวิทยาลัยไทยจะมีการเปิดเผยข้อมูลผ่านรายงานประจำปี แต่ข้อมูลยังไม่ละเอียดเท่ามหาวิทยาลัยชั้นนำของโลก และยังไม่มีรูปแบบมาตรฐานหรือข้อกำหนดบังคับที่ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลด้านการเงินที่ยังไม่ถูกเปิดเผยอย่างเปิดเผยกว้าง การขาดระบบข้อมูลเปิดที่มีมาตรฐานจึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียไม่สามารถใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจหรือตรวจสอบการดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้วยเหตุนี้ การยกระดับโอเพ่นดาต้าจากการเปิดเผยเพื่อให้ครบเกณฑ์ไปสู่การเปิดเผยเพื่อสร้างคุณค่าและความเชื่อมั่น จึงเป็นความท้าทายสำคัญที่สถาบันอุดมศึกษาไทยต้องเร่งดำเนินการ เพื่อให้ข้อมูลเปิดเป็นเครื่องมือที่แท้จริงในการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

3. ข้อกำหนดโอเพ่นดาต้าของสถาบันอุดมศึกษา

เพื่อสนับสนุนบทบาทการบริหารจัดการสถาบันอุดมศึกษาบนหลักธรรมาภิบาล มีกฎหมายและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้องได้วางแนวทางให้สถาบันอุดมศึกษา มีการจัดทำโอเพ่นดาต้าหรือการเปิดเผยข้อมูลเพื่อดำเนินงานอย่างโปร่งใส ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 ให้ความสำคัญกับการเปิดเผยข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อสร้างความโปร่งใสและให้สาธารณชนมีส่วนร่วมในการกำกับดูแล โดยกำหนดไว้ในหมวด 5 ว่าด้วยข้อมูลการอุดมศึกษาเป็นหลัก สถาบันอุดมศึกษามีหน้าที่ต้องเปิดเผยข้อมูลการดำเนินงานต่อสาธารณะ ทั้งด้านการจัดการศึกษา มาตรฐานการศึกษา การวิจัยและนวัตกรรม และการบริการวิชาการ ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎกระทรวง เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ ยังต้องส่งข้อมูลดังกล่าวให้กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เพื่อนำไปจัดทำฐานข้อมูลกลางของประเทศ รวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ต่อสาธารณะ และยังกำหนดให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งและหน่วยงานภาคเอกชนตามที่สถานนโยบายประกาศ ต้องส่งข้อมูลเกี่ยวกับการอุดมศึกษาให้กระทรวงเมื่อได้รับการร้องขอ เพื่อให้ฐานข้อมูลมีความครบถ้วนสมบูรณ์ พร้อมทั้งให้ความคุ้มครองทางกฎหมายว่าการเปิดเผยข้อมูลตามหมวดนี้จะนำไปเป็นเหตุฟ้องร้องดำเนินคดีมิได้ นอกเหนือจากหมวดข้อมูลโดยเฉพาะแล้ว ยังมีบทบัญญัติอื่นที่เกี่ยวข้อง อาทิ การกำหนดพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาที่ต้องประกาศต่อสาธารณะและรับฟังความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การรายงานผลการประเมินคุณภาพภายในและภายนอกให้หน่วยงานกำกับดูแลทราบ และการประกาศให้ประชาชนทราบเป็นการทั่วไปกรณีไม่รับรองมาตรฐานของหลักสูตรใด จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติได้ออกแบบระบบเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณชน โดยมีกระทรวงเป็นศูนย์กลางรวบรวมและเผยแพร่ข้อมูล เพื่อให้การอุดมศึกษาของประเทศดำเนินไปอย่างโปร่งใส

ประการที่สอง พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. 2546 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ได้กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนต้องมีการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้เกิดความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ในหลายมิติ ทั้งการเปิดเผยต่อสาธารณะ การรายงานต่อหน่วยงานกำกับดูแล และการนำเสนอข้อมูลที่ถูกต้องต่อสังคม และกรณีที่สถาบันถูกควบคุมหรือถูกเพิกถอนใบอนุญาต พระราชบัญญัติก็กำหนดให้มีการเปิดเผยข้อมูลเพื่อคุ้มครองผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยต้องประกาศคำสั่งควบคุมในหนังสือพิมพ์รายวัน และให้ส่งมอบเอกสารผลการศึกษานักศึกษาให้สำนักงานปลัดกระทรวงเพื่อออกหนังสือรับรองผลการศึกษาแทน พร้อมทั้งประกาศการเลิกกิจการหรือการโอนใบอนุญาตในราชกิจจานุเบกษา จะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัตินี้ได้วางระบบการเปิดเผยข้อมูลไว้อย่างครอบคลุมทุกมิติ เพื่อให้การดำเนินการของสถาบันอุดมศึกษาเอกชนเป็นไปอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นที่เชื่อถือของสังคม

ประการที่สาม แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้กำหนดให้การเปิดเผยข้อมูลเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือให้แก่สถาบันอุดมศึกษา โดยครอบคลุมในหลายมิติ ด้านการเปิดเผยต่อสาธารณะ สถาบันอุดมศึกษาต้องเปิดเผยข้อมูลการจัดการศึกษา ทิศทางการดำเนินงาน ฐานะการเงิน และความคืบหน้าของพันธกิจผ่านช่องทางที่เข้าถึงได้สะดวก รวมถึงประกาศพันธกิจที่มีต่อสังคมอย่างเป็นรูปธรรม ด้านการรายงานต่อหน่วยงานกำกับดูแล สถาบันต้องจัดทำรายงานประจำปีแสดงฐานะการเงินและผลการดำเนินงานเสนอต่อสภาสถาบันและคณะกรรมการการอุดมศึกษาภายใน 120 วัน โดยผ่านการตรวจสอบจากผู้ตรวจสอบภายนอก และต้องจัดทำฐานข้อมูลกรรมการและอธิการบดีรายงานต่อสำนักงานปลัดกระทรวงภายใต้กรอบกฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล ด้านการเปิดเผยข้อมูลกรรมการและผู้บริหาร ต้องเปิดเผยรายชื่อ ประวัติ วาระการดำรงตำแหน่ง วิธีการประเมินผล และค่าตอบแทน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงบุคคลดังกล่าว ด้านความโปร่งใสในการสรรหา การสรรหานายกสภามหาวิทยาลัย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และอธิการบดีต้องดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มีบุคคลภายนอกเป็นส่วนใหญ่ อย่างโปร่งใสและยุติธรรมด้านการจัดการข้อร้องเรียน ต้องมีระบบจัดการข้อร้องเรียนที่โปร่งใส เป็นธรรม มีช่องทางแจ้งเบาะแส และปกป้องผู้ให้ข้อมูลโดยสุจริตด้านการกำกับดูแล หากพบการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลอย่างร้ายแรง สำนักงานปลัดกระทรวงจะเสนอคณะกรรมการการอุดมศึกษาให้ข้อเสนอแนะต่อรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการตามกฎหมายต่อไป

ประการที่สี่ แนวปฏิบัติตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม หลักเสรีภาพทางวิชาการ หลักความเป็นอิสระ และหลักความเสมอภาค กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม ได้แนวปฏิบัติให้การเปิดเผยข้อมูลเป็นกลไกสำคัญภายใต้หลักความรับผิดชอบต่อสังคม โดยมีข้อกำหนดที่เกี่ยวข้องกับการเปิดเผยข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ประกอบด้วย 1) ด้านหลักสูตรการศึกษา ตามข้อ 4 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดเผยหลักสูตรที่สภาสถาบันอุดมศึกษาได้พิจารณาอนุมัติต่อสาธารณะ เพื่อให้ผู้เรียน ชุมชน สังคม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบถึงเนื้อหาและทิศทางการจัดการศึกษาของสถาบัน อันเป็นการสร้างความโปร่งใสและความเชื่อมั่นแก่สังคม 2) ด้านการวิจัยและนวัตกรรม ตามข้อ 10 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเผยแพร่ผลการวิจัยและนวัตกรรมสู่หน่วยงานภายนอก ทั้งหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานภาคเอกชน ชุมชน สังคม และในระดับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมการนำผลการวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นได้ขยายผลสู่การพัฒนาในวงกว้าง 3) ด้านการมีส่วนร่วมของสังคม ตามข้อ 9 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกทั้งหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานภาคเอกชน และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น โดยกำหนดหลักสูตรการศึกษา การจัดการเรียนการสอน และการวิจัยให้ตอบสนองกับความต้องการของชุมชน สังคม และประเทศ ซึ่งการเปิดโอกาสนี้ถือเป็นการเปิดเผยข้อมูลและเปิดรับข้อมูลจากภายนอกไปพร้อมกัน 4) ด้านการตรวจสอบจากสังคม ตามข้อ 14 กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาควรเตรียมความพร้อมและยอมรับการตรวจสอบจากชุมชน สังคม และประเทศ และควรพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อผลของการตรวจสอบดังกล่าว ซึ่งแสดงถึงเจตนารมณ์ในการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้สังคมสามารถตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันได้ และ 5) ด้านการรายงานผลการดำเนินงานตามข้อ 40 ซึ่งอยู่ในส่วนที่ 5 ว่าด้วยการเปิดเผยผลการดำเนินการตามแนวปฏิบัติ ได้กำหนดให้

สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดเผยผลการดำเนินการตามแนวปฏิบัติตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม หลักเสรีภาพทางวิชาการ หลักความเป็นอิสระ และหลักความเสมอภาค อย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง เพื่อให้สาธารณชนได้ทราบถึงความก้าวหน้าและผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงานตามหลักธรรมาภิบาลในแต่ละด้านอย่างต่อเนื่อง (ราชกิจจานุเบกษา, 2564)

ประการที่ 5 การประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (Integrity and Transparency Assessment: ITA) นอกจากกฎหมายและแนวปฏิบัติข้างต้นแล้ว การประเมิน ITA โดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ก็เป็นกลไกสำคัญที่ผลักดันให้สถาบันอุดมศึกษาต้องเปิดเผยข้อมูลต่อสาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบวัดการเปิดเผยข้อมูลสาธารณะ (Open Data Integrity and Transparency Assessment: OIT) ซึ่งประเมินการเผยแพร่ข้อมูลบนเว็บไซต์ของสถาบันอุดมศึกษา ครอบคลุมตัวชี้วัดสำคัญด้านการเปิดเผยข้อมูลพื้นฐาน การบริหารงาน การจัดซื้อจัดจ้าง การบริหารทรัพยากรบุคคล และการป้องกันการทุจริต (สำนักงาน ป.ป.ช., 2566)

4. โอเพ่นดาต้า: เครื่องมือดิจิทัลในการยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาล

การประยุกต์ใช้โอเพ่นดาต้าในสถาบันอุดมศึกษามีใช้เพียงการเผยแพร่เอกสารตามวาระหรือตามกฎหมายกำหนดเท่านั้น แต่คือการสร้างระบบข้อมูลที่เข้าถึงง่าย ถูกต้อง และตรวจสอบได้ผ่านกลไกสำคัญดังต่อไปนี้

4.1 ฐานข้อมูลกลาง

สถาบันอุดมศึกษาพึงจัดทำฐานข้อมูลกลางที่เปิดเผยต่อสาธารณะ ซึ่งระบุชื่อ ประวัติการศึกษา วาระการดำรงตำแหน่ง ความเชี่ยวชาญ และผลงานที่ผ่านมาของผู้บริหารและกรรมการสภามหาวิทยาลัยทุกคน การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้ประชาคมและสาธารณชนสามารถตรวจสอบคุณสมบัติของบุคคลเหล่านี้ได้ แทนที่จะต้องเชื่อถือหรือใช้ดุลยพินิจจากข้อมูลที่ไม่ครบถ้วน ซึ่งเป็นการดำเนินการที่สอดคล้องกับแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งช่วยให้มีการป้องกันการแต่งตั้งบุคคลที่ขาดคุณสมบัติหรือมีประวัติอันควรแก่การสงสัยเข้ามาดำรงตำแหน่งสำคัญในสถาบันอุดมศึกษา

นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวปฏิบัติสากล อาทิ ในประเทศออสเตรเลีย ซึ่งรัฐบาลได้กำหนดหลักการกำกับดูแลมหาวิทยาลัย (University Governance Principles) ให้สถาบันอุดมศึกษาต้องเปิดเผยองค์ประกอบของคณะกรรมการบริหาร รวมถึงสัดส่วนของกรรมการที่มีความเชี่ยวชาญในภาคการศึกษาระดับอุดมศึกษา และต้องมีความโปร่งใสในกระบวนการแต่งตั้งกรรมการ แนวทางดังกล่าวช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่สาธารณชนว่ามหาวิทยาลัยมีคณะกรรมการที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและความหลากหลายของมุมมอง (Clare, J., 2025, Senate Education and Employment References Committee, 2025)

4.2 รายงานทางการเงินเปิด

การเปิดเผยรายงานทางการเงินที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้สอบบัญชีภายนอกอย่างละเอียดและเข้าใจง่าย ถือเป็นหัวใจสำคัญของความโปร่งใสทางการเงิน สถาบันอุดมศึกษาควรเปิดเผยแหล่งที่มาของรายได้ทุกประเภท ตั้งแต่เงินอุดหนุนจากรัฐ ค่าเล่าเรียน รายได้จากการวิจัย และรายได้จากทรัพย์สินทางปัญญา

ควบคู่ไปกับการใช้จ่ายในแต่ละพันธกิจอย่างชัดเจน เพื่อให้สาธารณชนสามารถตรวจสอบได้ว่าทรัพยากรของแผ่นดินถูกใช้ไปอย่างคุ้มค่าและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อส่วนรวมหรือไม่

การเปิดเผยข้อมูลทางการเงินอย่างโปร่งใสจะช่วยลดปัญหาการโยกย้ายทรัพยากรจากกิจกรรมหลักไปใช้ในกิจการที่สร้างชื่อเสียงส่วนตน หรือเอื้อประโยชน์แก่พวกพ้องโดยไม่เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม โดยสอดคล้องตามแนวทางของ ทองใหญ่ อัยยะวรากุล และณดา จันทรสม (2565)

4.3 ความโปร่งใสในกระบวนการสรรหา

กระบวนการสรรหาผู้บริหารระดับสูง โดยเฉพาะอธิการบดี ถือเป็นวาระสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางของสถาบันในระยะยาว การใช้โอเพ่นดาต้าเพื่อเปิดเผยข้อมูลในทุกขั้นตอนของกระบวนการสรรหา ตั้งแต่เกณฑ์การคัดเลือก คุณสมบัติผู้สมัคร วิสัยทัศน์และแผนงานของผู้สมัครแต่ละคน ตลอดจนผลการสรรหา และคะแนนในการพิจารณา จะช่วยสร้างความชอบธรรมให้กับผู้ที่ได้รับเลือก และป้องกันการสืบทอดอำนาจผ่านทายาททางการบริหารที่ปราศจากการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวยังสอดคล้องกับหลักการสากล อาทิ รายงานของคณะกรรมการวุฒิสภาออสเตรเลียที่เสนอให้มหาวิทยาลัยเผยแพร่รายงานผลตอบแทนประจำปี รวมถึงเปิดเผยเงินเดือนตามตำแหน่งของผู้บริหารระดับสูง เพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการใช้จ่ายงบประมาณแผ่นดิน จะช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถประเมินได้ว่าค่าตอบแทนของผู้บริหารมีความเหมาะสมกับผลการดำเนินงานและภาระหน้าที่หรือไม่ (Senate Education and Employment References Committee, 2025)

4.4 การเปิดเผยความเห็นและมติรายบุคคล

ข้อเสนอสำคัญในการยกระดับความโปร่งใสด้วยโอเพ่นดาต้าคือการเปิดเผยความเห็นของกรรมการสภามหาวิทยาลัยเป็นรายบุคคล (ทองใหญ่ อัยยะวรากุล และณดา จันทรสม, 2565) ในวาระสำคัญต่าง ๆ ที่มีใช้ความลับทางราชการ โดยเฉพาะการลงมติในประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางของสถาบัน เช่น การอนุมัติหลักสูตรใหม่ การกำหนดนโยบายการเงิน หรือการพิจารณาความดีความชอบของผู้บริหารระดับสูง การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวจะช่วยสร้างการรับผิดชอบ ต่อประชาคม และทำให้กรรมการสภาต้องใช้ดุลยพินิจอย่างรอบคอบมากขึ้น

นอกจากนี้ การเปิดเผยข้อมูลดังกล่าวยังช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของนักศึกษาและบุคลากร ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญของสถาบันอุดมศึกษา รายงานของรัฐสภาออสเตรเลียเสนอว่ามหาวิทยาลัยควรกำหนดสัดส่วนขั้นต่ำของตัวแทนที่มาจาก การเลือกตั้ง (ทั้งบุคลากรและนักศึกษา) (Senate Education and Employment References Committee, 2025) การเปิดเผยข้อมูลการประชุมและการตัดสินใจจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ทำให้สามารถสื่อสารกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4.5 การยกระดับคุณภาพข้อมูล OIT สู่การเป็น Open Data ที่มีคุณค่า

นอกจากการเปิดเผยข้อมูลตามเกณฑ์การประเมิน ITA แล้ว สถาบันอุดมศึกษาควรปรับมุมมองการเปิดเผยข้อมูลตามเกณฑ์การประเมิน ITA ไม่ใช่เป็นเพียงการทำให้ครบตามเกณฑ์แต่เป็นการพัฒนาข้อมูลให้เป็น open data ที่มีคุณค่าและสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง โดยมีแนวทางดังนี้

1) พัฒนามาตรฐานข้อมูลให้เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ นอกจากการเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบเอกสาร (PDF) สถาบันอุดมศึกษาควรเผยแพร่ข้อมูลในรูปแบบที่เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถอ่านและประมวลผลได้ (Machine-readable) เช่น CSV หรือ XLS เพื่อให้ผู้ที่ต้องการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อยอดสามารถเข้าถึงและประมวลผลได้โดยสะดวก ซึ่งช่วยให้เกิดการนำข้อมูลไปใช้ประโยชน์ในวงกว้าง อาทิ การเปรียบเทียบประสิทธิภาพระหว่างสถาบันอุดมศึกษา การวิจัยเชิงนโยบาย หรือการพัฒนานวัตกรรมที่ต่อยอดจากข้อมูลเปิดของสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อกำหนดในกฎกระทรวงและแนวทางปฏิบัติการเปิดเผยข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษาที่ระบุให้ข้อมูลต้องอยู่ในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์ที่สามารถนำไปใช้ในการประมวลผลเพื่อการอื่นได้ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566) การดำเนินการดังกล่าวจะช่วยให้ผู้ที่ต้องการนำข้อมูลไปวิเคราะห์ต่อยอดสามารถเข้าถึงและประมวลผลได้โดยสะดวก

2) สร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการกำหนดชุดข้อมูลที่จะเปิดเผย นอกเหนือจากข้อมูลบังคับตามกฎหมาย OIT แล้ว สถาบันอุดมศึกษาควรสำรวจความต้องการข้อมูลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเปิดเผยข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพิ่มเติม โดยเฉพาะข้อมูลที่ช่วยสนับสนุนการตัดสินใจของนักศึกษาและผู้ปกครอง เช่น อัตราการได้งานทำของบัณฑิต ค่าใช้จ่ายเฉลี่ยต่อหัว หรือผลงานวิจัยที่นำไปใช้ประโยชน์ได้จริง การมีส่วนร่วมในการกำหนดชุดข้อมูลจะช่วยให้การเปิดเผยข้อมูลตอบโจทย์ความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้งาน

3) พัฒนาช่องทางการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย สถาบันอุดมศึกษาควรมีช่องทางการเข้าถึงข้อมูล นอกเหนือจากเว็บไซต์หลัก เช่น แอปพลิเคชันบนมือถือ แดชบอร์ดแสดงข้อมูลสำคัญ (Dashboard) หรือการเชื่อมโยงข้อมูลกับแพลตฟอร์มกลางของภาครัฐ เพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ตามความถนัดและความสะดวก การจัดให้มีช่องทางที่หลากหลายจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงข้อมูลและสร้างสังคมที่ทุกคนสามารถมีส่วนร่วมในการตรวจสอบได้

4) ขยายผลการเปิดเผยข้อมูลในระดับส่วนงาน การเปิดเผยข้อมูลไม่ควรจำกัดอยู่เพียงระดับมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ควรขยายผลลงสู่ระดับคณะและส่วนงานต่าง ๆ โดยมีระบบสนับสนุนและให้รางวัลจูงใจแก่ส่วนงานที่สามารถเปิดเผยข้อมูลได้อย่างมีคุณภาพ ตัวอย่างเช่น มหาวิทยาลัยมหิดลที่มีการประเมินส่วนงานภายในโดยจัดทำโครงการ MU-ITA มหาวิทยาลัยเชียงใหม่มีโครงการ CMU-OIT เพื่อประเมินการเปิดเผยข้อมูลของส่วนงานภายใน การดำเนินการในลักษณะนี้จะช่วยปลูกฝังวัฒนธรรมความโปร่งใสให้เกิดขึ้นทุกระดับ เชื่อมโยง OIT กับระบบประกันคุณภาพและการบริหารความเสี่ยง การเปิดเผยข้อมูลไม่ควรแยกส่วนเป็นภาระซ้ำซ้อน ควรบูรณาการเข้ากับระบบการทำงานปกติ เช่น การเชื่อมโยงข้อมูล OIT กับระบบประกันคุณภาพ การศึกษา และการบริหารความเสี่ยง เพื่อให้การจัดทำข้อมูลเป็นส่วนหนึ่งของงานประจำ มีใช้งานพิเศษเพื่อการประเมินเท่านั้น หากเกิดการบูรณาการดังกล่าวจะช่วยลดภาระของบุคลากรและทำให้ข้อมูลมีความต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ

5. ผลที่คาดว่าจะได้รับและการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบ

หากนำแนวทางการใช้โอเพ่นดาต้าดังกล่าวมาปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมจะช่วยให้การยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาไม่ได้เป็นเพียงการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายหรือเกณฑ์

การประเมินเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการข้อมูลให้เกิดคุณค่าและประโยชน์แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียซึ่งอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบดังต่อไปนี้

1) ลดพฤติกรรมฉวยโอกาส เมื่อการตัดสินใจและการดำเนินงานต่าง ๆ ของผู้บริหารและกรรมการสภาถูกเปิดเผยต่อสาธารณะและสามารถตรวจสอบได้ การทุจริตหรือประพฤติดีมีขอบอาจมีจำนวนลดลง เนื่องจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมจะถูกจับตามองโดยสังคมและอาจนำไปสู่ผลเสียต่อชื่อเสียงและสถานะของตนเอง (ทองใหญ่ อัยยะวรากล และณดา จันทร์สม, 2565) การเปิดเผยข้อมูลจึงทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมพฤติกรรมที่มีประสิทธิภาพ โดยไม่ต้องอาศัยการตรวจสอบจากหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว

2) เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ข้อมูลเปิดช่วยให้เกิดการเปรียบเทียบ (Benchmarking) ระหว่างสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ทั้งในด้านประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร คุณภาพการจัดการศึกษา และผลงานวิจัย การเปรียบเทียบจะนำไปสู่การแข่งขันเชิงสร้างสรรค์ด้านคุณภาพอย่างแท้จริง แทนที่จะแข่งขันกันเพียงแค่ชื่อเสียงหรือภาพลักษณ์ สถาบันอุดมศึกษาที่ด้อยประสิทธิภาพจะถูกกดดันให้ต้องปรับปรุงตนเอง ขณะที่สถาบันที่มีแนวปฏิบัติที่ดีจะได้รับการยอมรับและเป็นแบบอย่างให้แก่แห่งอื่น

3) สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธา การเปิดเผยข้อมูลอย่างโปร่งใสและต่อเนื่องจะช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน ผู้ปกครอง นักศึกษา และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน ว่าสถาบันอุดมศึกษามีความจริงใจในการดำเนินงานและพร้อมรับผิดชอบต่อสังคม ความเชื่อมั่นจะส่งผลให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเกิดความมั่นใจในความยุติธรรมของกระบวนการต่าง ๆ และคุณภาพมาตรฐานของสถาบันอุดมศึกษาเอง

4) กำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพ การมีฐานข้อมูลกลางที่เปิดเผยและเชื่อถือได้ จะช่วยลดปัญหาการขาดผู้รับผิดชอบในการกำกับดูแลที่ชัดเจนที่มักเกิดขึ้นในองค์กรขนาดใหญ่ ระบบข้อมูลเปิดจะสร้างระบบการสอบทานที่เข้มแข็ง โดยเปิดโอกาสให้ทั้งหน่วยงานภายใน สื่อมวลชน นักวิชาการ และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบการดำเนินงาน เมื่อเกิดการตรวจสอบจากหลายภาคส่วนจะช่วยให้การกำกับดูแลสถาบันอุดมศึกษามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการวิเคราะห์และอภิปรายข้างต้น จึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อยกระดับการใช้โอเพ่นดาต้าในการสร้างความโปร่งใสและธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาไทย ดังนี้

ประการแรก กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมในฐานะที่กำกับดูแลควรพิจารณากระดับสถานะของแนวปฏิบัติธรรมาภิบาลของสถาบันอุดมศึกษาจากภาคสมัครใจที่สถาบันอุดมศึกษาจะปฏิบัติตามหรือไม่ก็ได้ให้เป็นกฎหมายหรือข้อบังคับที่มีผลผูกพันทางกฎหมายและมีบทลงโทษที่ชัดเจนสำหรับสถาบันอุดมศึกษาที่ละเมิดหรือเพิกเฉย และหากมีการกำหนดให้เปิดเผยข้อมูลบางประเภทเป็นหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย จะช่วยลดแรงเสียดทานจากกลุ่มที่ต่อต้านความโปร่งใสและสร้างมาตรฐานขั้นต่ำที่สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งต้องปฏิบัติตาม

ประการที่สอง สถาบันอุดมศึกษาควรจัดตั้งหน่วยรับเรื่องร้องเรียนแบบเบ็ดเสร็จ (One Stop Service) ที่มีประสิทธิภาพและเป็นอิสระ เพื่อให้โอเพ่นดาต้าทำงานควบคู่ไปกับกระบวนการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ

และควรมีอำนาจในการสอบสวนเบื้องต้นและส่งต่อเรื่องให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการต่อไป โดยผู้ร้องเรียนสามารถติดตามความคืบหน้าได้อย่างโปร่งใสและเป็นระบบ และการมีช่องทางร้องเรียนที่เชื่อถือได้ จะช่วยให้ข้อมูลที่เปิดเผยนำไปสู่การแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม

ประการที่สาม สถาบันอุดมศึกษาควรส่งเสริมให้มีการพัฒนาแพลตฟอร์มข้อมูลเปิดของสถาบันอุดมศึกษาในระดับชาติที่รวบรวมข้อมูลสำคัญจากทุกสถาบันไว้ในที่เดียว เพื่อให้ประชาชน นักวิจัย และผู้กำหนดนโยบายสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลได้โดยสะดวก แพลตฟอร์มดังกล่าวควรมีมาตรฐานข้อมูลที่ชัดเจนและกลไกการปรับปรุงข้อมูลให้เป็นปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง

ประการที่สี่ สถาบันอุดมศึกษาควรมีการพัฒนาศักยภาพบุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของข้อมูลเปิดและทักษะในการจัดทำข้อมูลให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะการฝึกอบรมเกี่ยวกับมาตรฐานข้อมูล การปกป้องข้อมูลส่วนบุคคล และการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการข้อมูล การพัฒนาบุคลากรจะช่วยให้การดำเนินงานด้านข้อมูลเปิดมีความยั่งยืนและมีคุณภาพ

ประการที่ห้า สถาบันอุดมศึกษาควรขยายผลการประเมิน OIT ลงสู่ระดับคณะและส่วนงาน โดยมีระบบสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจ เช่น การประกวดหน่วยงานที่มีการเปิดเผยข้อมูลดีเด่น การเชื่อมโยงผลการประเมินกับการจัดสรรงบประมาณ หรือการยกย่องเชิดชูเกียรติบุคลากรที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนาระบบข้อมูลเปิด ดังตัวอย่างที่มหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้ดำเนินการ การดำเนินการในลักษณะนี้จะช่วยให้วัฒนธรรมความโปร่งใสแผ่ขยายไปทั่วทั้งองค์กร

7. บทสรุป

การนำโอเพ่นดาต้า (Open Data) มาใช้เป็นเครื่องมือดิจิทัลในการขับเคลื่อนสถาบันอุดมศึกษาไทย ไม่ใช่เป็นเพียงกระแสหรือการดำเนินการเพื่อตอบสนองต่อเกณฑ์การประเมินหรือกฎหมายเท่านั้น หากแต่เป็นความจำเป็นเชิงยุทธศาสตร์ที่สถาบันอุดมศึกษาต้องให้ความสำคัญอย่างจริงจังและต่อเนื่อง จากที่ได้นำเสนอในบทความนี้จะเห็นได้ว่าข้อมูลเปิดมีศักยภาพในการยกระดับความโปร่งใสและธรรมาภิบาลผ่านกลไกสำคัญหลายประการ ตั้งแต่การจัดทำฐานข้อมูลกลางที่เปิดเผยประวัติและคุณสมบัติของผู้บริหารและกรรมการสภามหาวิทยาลัย การเปิดเผยรายงานทางการเงินที่ผ่านการตรวจสอบอย่างละเอียดและเข้าใจง่าย ความโปร่งใสในทุกขั้นตอนของกระบวนการสรรหาผู้บริหารระดับสูง ไปจนถึงการเปิดเผยความเห็นและมติของกรรมการสภาเป็นรายบุคคลในวาระสำคัญ ซึ่งกลไกที่กล่าวมาจะทำหน้าที่เป็นกระจกสะท้อนให้สังคมได้เห็นถึงประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการดำเนินงานตามพันธกิจต่าง ๆ ของสถาบัน

ในส่วนของกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562 และแนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล ได้วางรากฐานที่สำคัญสำหรับการเปิดเผยข้อมูลไว้แล้ว แต่สิ่งท้าทายในปัจจุบันคือ การเปลี่ยนผ่านจากการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้ครบตามเกณฑ์ไปสู่การเปิดเผยข้อมูลที่เกิดคุณค่าและประโยชน์ต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างแท้จริง สถาบันอุดมศึกษาจึงต้องเร่งพัฒนามาตรฐานข้อมูลให้เอื้อต่อการนำไปใช้ประโยชน์ สร้างกลไกการมีส่วนร่วมในการกำหนดชุดข้อมูลที่ควรเปิดเผย พัฒนาช่องทางการเข้าถึงข้อมูลที่หลากหลาย ขยายผลการ

เปิดเผยข้อมูลลงสู่ระดับคณะและส่วนงาน รวมถึงบูรณาการการเปิดเผยข้อมูลเข้ากับระบบประกันคุณภาพและการบริหารความเสี่ยง เพื่อให้การดำเนินงานด้านข้อมูลเปิดเป็นส่วนหนึ่งของงานประจำ

ผู้เขียนมีความเชื่อมั่นว่าหากสถาบันอุดมศึกษาไทยสามารถนำข้อมูลเปิดมาใช้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ดังเช่นตัวอย่างความสำเร็จของมหาวิทยาลัยที่ได้ยกไว้ในบทความนี้ เราอาจจะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงเชิงระบบที่สำคัญ อาทิ การลดพฤติกรรมฉวยโอกาสของผู้บริหารและกรรมการสภามหาวิทยาลัย การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการผ่านการเปรียบเทียบระหว่างสถาบัน การสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาจากสาธารณชน และการกำกับดูแลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นจากการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคม ท้ายที่สุดแล้วข้อมูลเปิดจะไม่เป็นเพียงเครื่องมือดิจิทัล แต่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมองค์กรที่ช่วยเหลือหลอมให้สถาบันอุดมศึกษาไทยเติบโต โปร่งใส และเป็นที่ยอมรับในมาตรฐานสากล

8. องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้ในบทความนี้ ผู้เขียนขอเสนอองค์ความรู้ใหม่โดยให้ชื่อว่า “แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเปิดเพื่อธรรมาภิบาลสถาบันอุดมศึกษาไทย” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 มิติ ที่เชื่อมโยงและส่งเสริมซึ่งกันและกัน ดังต่อไปนี้

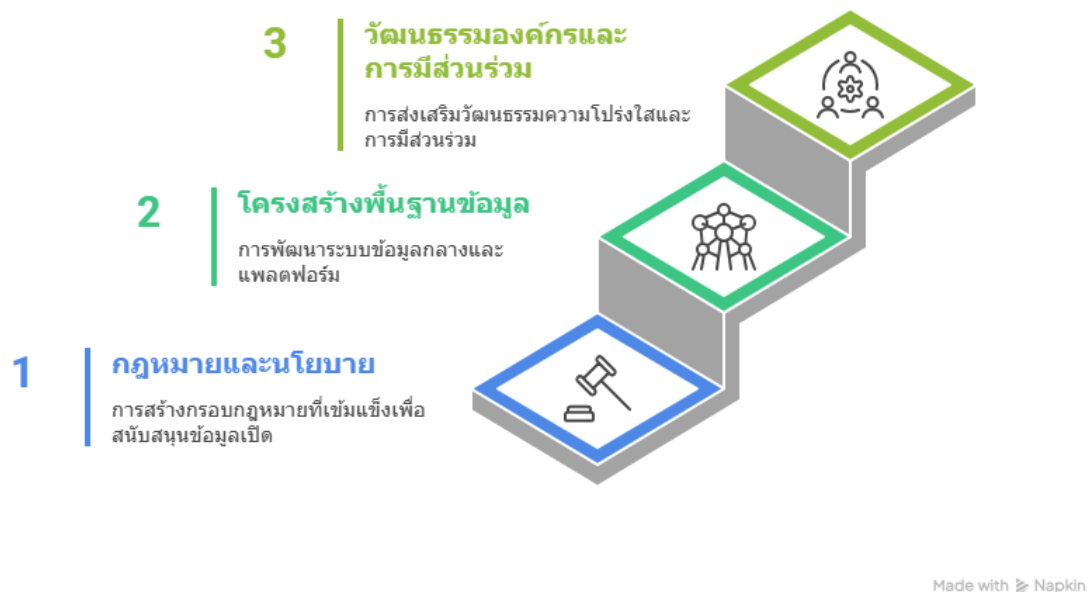
1) **มิติเชิงกฎหมายและนโยบาย** การขับเคลื่อนข้อมูลเปิดให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรมจำเป็นต้องมีฐานทางกฎหมายที่เข้มแข็ง บทความนี้ชี้ให้เห็นช่องว่างสำคัญที่แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในปัจจุบันยังคงเป็นเพียงภาคสมัครใจ มิใช่ข้อบังคับที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย โดยเสนอให้มีการแบ่งประเภทข้อมูลเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ต้องเปิดเผยตามกฎหมาย ระดับที่ควรเปิดเผยตามแนวปฏิบัติ และระดับที่เปิดเผยเพื่อความเป็นเลิศ โดยกำหนดบทลงโทษและมาตรการจูงใจที่แตกต่างกันในแต่ละระดับ เพื่อลดแรงเสียดทานจากกลุ่มที่ต่อต้านความโปร่งใส ขณะเดียวกันก็สร้างมาตรฐานขั้นต่ำที่ทุกสถาบันต้องปฏิบัติตาม

2) **มิติเชิงโครงสร้างพื้นฐานข้อมูล** ปัจจุบันการเปิดเผยข้อมูลยังกระจัดกระจาย ขาดมาตรฐาน และไม่เอื้อต่อการนำไปใช้ประโยชน์ ผู้เขียนจึงสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบย่อย 4 ประการ ได้แก่ 1) มาตรฐานข้อมูลกลาง ที่กำหนดให้ข้อมูลสำคัญทุกประเภทมีโครงสร้างและรูปแบบที่เครื่องคอมพิวเตอร์สามารถอ่านและประมวลผลได้ 2) แพลตฟอร์มกลางระดับชาติที่รวบรวมข้อมูลจากทุกสถาบันไว้ในที่เดียว 3) ระบบเชื่อมโยงข้อมูลอัตโนมัติที่ดึงข้อมูลจากระบบงานประจำของสถาบันสู่ระบบเปิดโดยอัตโนมัติ และ 4) ช่องทางการเข้าถึงที่หลากหลาย ผ่านเว็บไซต์ แอปพลิเคชันมือถือ และแดชบอร์ดแสดงข้อมูลสำคัญ

3) **มิติเชิงวัฒนธรรมองค์กรและการมีส่วนร่วม** ความสำเร็จในการขยายผลการเปิดเผยข้อมูลลงสู่ระดับคณะและส่วนงานของมหาวิทยาลัยมหิดลและมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมความโปร่งใสสามารถปลูกฝังและแพร่ขยายได้ทั่วทั้งองค์กร ซึ่งประกอบด้วยกลไกสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) กลไกการประเมินภายในที่ขยายผลการเปิดเผยข้อมูลลงสู่หน่วยงานภายในทุกระดับ 2) กลไกการสร้างแรงจูงใจผ่านการประกวด การให้รางวัล และการเชื่อมโยงกับการจัดสรรงบประมาณ และ 3) กลไกการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการกำหนดชุดข้อมูลที่ควรเปิดเผยและการตรวจสอบการดำเนินงาน

ภาพที่ 1

แนวทางการพัฒนาระบบข้อมูลเปิดเพื่อธรรมาภิบาลสถาบันอุดมศึกษาไทย

9. เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2566). แนวทางปฏิบัติการเปิดเผยข้อมูลของสถาบันอุดมศึกษา ตามกฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและระยะเวลาการเปิดเผยและการส่งข้อมูลการอุดมศึกษา พ.ศ. 2566. สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

กานต์ธีรา ฐิริวิกรัย. (2561, 26 พฤศจิกายน). Open Data และ AI กับก้าวใหม่ของการสร้างรัฐและสังคมที่ดีกว่า. The 101 World. <https://www.the101.world/open-data-and-ai-case-studies/>

ทองใหญ่ อัยยะวรากล, และ ณา จันทรสม. (2565). ธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาไทย: บทบาทของสภามหาวิทยาลัยและหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการกำกับดูแล (Regulators) มุมมองเชิงกฎหมายและเศรษฐศาสตร์ (Working Paper Series ลำดับที่ 001/2022). คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2567, 24 ตุลาคม). รายชื่อส่วนงานและหน่วยงานที่ได้รับรางวัลการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยมหิดลประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 (MU - ITA Awards 2024). กำกับดูแลกิจการและธรรมาภิบาล มหาวิทยาลัยมหิดล. <https://governance.mahidol.ac.th/mu-ita-awards-2024/>

ราชกิจจานุเบกษา. (2562, 1 พฤษภาคม). พระราชบัญญัติการอุดมศึกษา พ.ศ. 2562. เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก, น. 54-86.

- ราชกิจจานุเบกษา. (2564, 20 ธันวาคม). แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 311 ง.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2564, 20 ธันวาคม). แนวปฏิบัติตามหลักความรับผิดชอบต่อสังคม หลักเสรีภาพทางวิชาการ หลักความเป็นอิสระ และหลักความเสมอภาค. เล่ม 138 ตอนพิเศษ 311 ง, น. 38-41.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2565, 19 ธันวาคม). แนวปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษา (ฉบับที่ 2). เล่ม 139 ตอนพิเศษ 295 ง.
- ศรัณย์ ศานติศาสน์. (2564). ผลการดำเนินงานและการเปิดเผยข้อมูลของมหาวิทยาลัย: กรณีศึกษารายงานประจำปี. วารสารราชพฤกษ์, 15(43), 56–66.
- สำนักงาน ป.ป.ช. (2566). คู่มือการประเมินคุณธรรมและความโปร่งใสในการดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ (*Integrity and Transparency Assessment: ITA*) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ.
- Chiang Mai University. (2025, November 5). *MidS CMU Receives "Excellent" Level Recognition at the CMU-OIT Award 2025*. <https://www.cmu.ac.th/en/article/7ff97bbf-624d-4286-b9d6-fad6df2115f2>
- Chulalongkorn University. (2025). *Chula Scores 91.62 in ITA 2025-100 in Key Transparency Indicators*. <https://www.chula.ac.th/en/news/256660/>
- Clare, J. (2025, October 18). *Improving the Governance of Our Universities* [Media release]. Australian Government. Ministers' Media Centre. <https://ministers.education.gov.au/clare/improving-governance-our-universities>
- Khon Kaen University. (2024). *Khon Kaen University Passes with a "Good" Rating, Scoring 94.25 in the 2024 ITA Assessment for Integrity and Transparency in Government Agencies*. College of Computing, Khon Kaen University. <https://eng.kku.ac.th/18323>
- Padmanabhan, K., Leggio, A., & Pyke, K. (2024). *Decoding Research Data Governance in University – The Journey of Operationalizing the DATA Scheme* [Conference Presentation]. eResearch Australasia 2024, Brisbane, QLD, Australia. <https://aaf.edu.au/project/mortarcaps-and-australian-access-federation-formalise-strategic-collaboration-to-advance-data-and-identity-interoperability/>
- Senate Education and Employment References Committee. (2025). *List of Recommendations (Interim Report: The Performance and Integrity of Australia's Universities)*. Parliament of Australia. https://www.aph.gov.au/Parliamentary_Business/Committees/Senate/Education_and_Employment/UniversityGovernance48/Interim_report/List_of_recommendations

- Suan Dusit University. (2025). *Publication of University Financial Data to Promote Transparency and Good Governance*. <https://sdg.dusit.ac.th/en/2025/10714/>
- Walailak University. (2025). *Walailak University Achieves a Score of 92.33 in the 2024 Integrity and Transparency Assessment (ITA) of Government Agencies*. <https://cas.wu.ac.th/sdgs/archives/37202>